

Н. Б. Калашник

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
**Використання інноваційних технологій у вищій школі
(на прикладі викладання дисципліни
«Журналістське розслідування»)**

Калашник Н. Б. Використання інноваційних технологій у вищій школі (на прикладі викладання дисципліни «Журналістське розслідування»). Розглянуто проблему впровадження інноваційних технологій у вищій школі на прикладі викладання дисципліни «Журналістське розслідування». Проаналізовано інтерактивні форми навчання — рольові ігри, мозковий штурм, моделювання практичних ситуацій, дискусія — як спосіб закріплення професійних навичок студента-журналіста.

Ключові слова: *інноваційні технології, інтерактивні форми навчання, рольові ігри, мозковий штурм, моделювання практичних ситуацій, дискусія, журналістське розслідування.*

Калашник Н. Б. Использование инновационных технологий в высшей школе (на примере преподавания дисциплины «Журналистское расследование»). Рассмотрена проблема внедрения инновационных технологий в высшей школе на примере преподавания дисциплины «Журналистское расследование». Проанализированы интерактивные формы обучения — ролевые игры, мозговой штурм, моделирование практических ситуаций, дискуссия — как способ закрепления профессиональных навыков студента-журналиста.

Ключевые слова: *инновационные технологии, интерактивные формы обучения, ролевые игры, мозговой штурм, моделирование практических ситуаций, дискуссия, журналистское расследование.*

Kalashnyk N. B. The use of innovative technologies in high school (for example, teaching discipline «The journalistic investigation»). The problem of introducing innovative technologies in high school as an example of teaching the subject «The journalistic investigation» is studied. Interactive forms of teaching — a role play, brainstorming, modeling of practical situations, the debate — as a way to secure the skills of the student journalist are analyzed.

Keywords: *innovative technologies, interactive forms of teaching, a role play, brainstorming, modeling of practical situations, the debate, investigation.*

Інтенсифікація процесу входження України до європейського освітнього і наукового поля вимагає від вітчизняної вищої школи більшої уваги до якості освіти, виховання універсального випускника, адаптованого до потреб сучасного ринку праці. Основним змістом діяльності вищих навчальних закладів має стати формування інноваційного освітньо-виховного середовища, що передбачає зміну організації і змісту освіти з метою інтеграції вишів у світовий освітній простір [10:5–47].

Проблема методології журналістської освіти в межах академічних установ є предметом широкої дискусії як у наукових, так і в журналістських колах. Головна претензія потенційних роботодавців до навчальних закладів, що готують медіапрацівників, — хронічне відставання теоретичної підготовки, яку надають виші, від практичних вимог, які висуває сучасний медіаринок. Серед причин ситуації, що склалася, освітяни традиційно називають брак кваліфікованих науково-педагогічних кадрів, які сполучали б у собі рівною мірою журналістський і педагогічний таланти; недостатню технічну базу для освоєння виробничих технологій; нестачу баз прак-

тик, де журналісти-початківці могли б у реальному вимірі осягати основи журналістського фаху в класичному розумінні цього слова (мається на увазі те, що ринок заповнений виданнями бульварного типу, що створюються за принципом добору матеріалів із мережі Інтернет).

Проте дискусивність вищої журналістської освіти в цілому актуалізує пошук шляхів можливого вдосконалення професійних навичок у форматі університетського навчання. Тож метою нашого дослідження є розглянути місце інноваційних технологій у викладанні фаховоорієнтованих дисциплін на прикладі курсу «Журналістське розслідування».

Серед представників вищої школи немає сталої думки щодо завдань журналістської освіти. Так, професор кафедри журналістики Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна І. Михайлин вважає, що завдання журналістської освіти мають полягати «не в тому, щоб пристосувати студента до мінливого рельєфу сучасних інформаційних технологій, а в тому, щоб створити з нього особистість, виробити в ньому навички до продовження набуття знань і практичних ужиткових навич-

чок» [8:76]. Натомість В. Менжун, керівник проєктів Шведського інституту підвищення кваліфікації журналістів Фоґо, одне з основних завдань вищів вбачає у тому, щоб дати теоретичні знання і практичні навички, адаптовані до потреб сучасних ЗМІ, закласти основу професіоналізму, котрий згодом повинен постійно вдосконалюватись і розвиватись [12:5–6]. Ю. Шум, член Санкт-Петербурзької спілки журналістів, член Ради Гільдії судових репортерів Росії, викладач дисципліни «Журналістське розслідування» у Санки-Петербурзькому гуманітарному університеті профспілок і автор посібника з цього предмету зауважує, що «журналістика — професія жива, не академічна. ... Основа цієї професії — практика і досвід» [14:5].

Директор Інституту журналістики Київського національного університету імені Т. Шевченка В. Різун в інтерв'ю газеті «День», окреслюючи проблеми сучасної журналістської освіти, а відповідно й журналістики, відзначає, що «невизначеність журналістів щодо своєї місії в суспільстві створює проблему для системи освіти, оскільки незрозуміло, яка модель журналіста має бути базовою для підготовки кадрів» [4], а отже, немає єдиного погляду на об'єкти навчання і викладання.

Крім того, серед проблем журналістської освіти В. Різун виділяє нестачу високопрофесійних педагогічних кадрів — «не кожен може навчати, навіть якщо він є класиком у певній галузі»; та занижений рівень професійної самоідентифікації серед молоді, що є наслідком невимогливості медіагалузі до свого фаху та праці. Він наголошує, що «принцип відкритої професії, який сповідується журналістами, зовсім не означає, що журналістом може працювати будь-хто. І це означає, що хоч би як готували ми журналістів, хоч би які суперметодики застосовували, а береться до уваги при прийомі на роботу просто бажання працювати журналістом: хочеш бути журналістом — будь!» [4]. Як наслідок, вимоги щодо придатності до професії, морального боку претендента, тверезості розуму, наявності знань залишаються на рівні риторичних питань. Як іронічно зауважує В. Різун, «то якісь реліктові категорії, які не цікавлять роботодавців. Все відбувається за принципом: життя всіх і все перемеле, хтось впливе, хтось потоне» [4]. Натомість І. Михайлин твердо обстоює думку щодо необхідності вищої журналістської освіти. Акцентуючи увагу на тому, що «соціально відповідальна модель журналістики «вимагає» для своєї реалізації автора, який є особистістю, а не слухняним виконавцем маніпулятивних технологій», він робить висновок, що «сформувати спеціаліста як Особистість може лише вища освіта, спрямована на забезпе-

чення його підготовки з широкого кола особистіснотвірних гуманітарних дисциплін» [8:69].

Опанування журналістської професії, крім майстерного створення текстів, потребує й суто практичних навичок, зокрема уміння аналізувати ситуацію і знаходити потрібну інформацію, виокремлювати проблему й усвідомлювати її зв'язок з іншими проблемами, знання законодавчих актів і вміння застосовувати їх у журналістській практиці, врешті-решт, комунікативної вправності.

Психологи вважають, що неформальне спілкування, демократичний стиль ведення групи має важливе значення для створення відкритої, невимушеної, творчої атмосфери психологічної взаємодії. Цей факт підтверджує Л. Александров, доцент кафедри теорії масових комунікацій Челябінського державного університету (Росія), відзначаючи, що сувора академічність у багатьох випадках виявляється «значно менш ефективною, ніж той вільний стиль спілкування з майбутніми журналістами, що ми визначаємо як ігри» [1].

На думку Л. Александрова, ігрове моделювання оптимально придатне для оперативної апробації в журналістських навчальних лабораторіях нових прецедентів у вітчизняній і світовій журналістиці. Складні моральні і суспільні ситуації, змодельовані у відносно безпечних умовах журналістської освіти, можуть стати серйозним життєвим досвідом, що дозволить уникнути помилок і серйозних наслідків у подальшій професійній кар'єрі молодого журналіста [1].

Дисципліна «Журналістське розслідування» є, напевно, «найбільш теоретичною» з усіх дисциплін, які забезпечують практичну підготовку студента-журналіста, оскільки перевірка знань роботою «в полі» є вельми проблематичною з огляду на специфіку предмету: «це журналістський матеріал, що базується, як правило, на власній праці та ініціативі, на важливу тему, котру окремі особи чи організації хотіли б залишити в таємниці» [13]. За іншим визначенням, жанр журналістського розслідування має на увазі «всебічне і детальне дослідження маловивченої або ретельно приховуваної теми, в процесі роботи над якою доводиться долати небажання певних структур надати суспільно важливу інформацію» [14:52].

Метою курсу «Журналістське розслідування» є дати уявлення про журналістське розслідування як специфічний вид журналістської діяльності, з'ясувати спільні та відмінні риси з кримінальним розслідуванням, дослідити етико-правові засади розслідувальної журналістики, ознайомити з українським та світовим досвідом у цій сфері; закріпити навички по збору і аналізу інформації із загальнодоступних дже-

ред, створенню політично коректних текстів. Отже, в процесі викладання курсу відбувається певне узагальнення усіх знань і умінь, що їх отримав студент у межах навчання на журналістській спеціальності в університеті та під час проходження виробничої практики у засобах масової інформації. Тому на лекціях і практичних заняттях видається логічним апелювати як до попередніх теоретичних надбань, так і до вже набутого журналістського досвіду. Останнє можливе з огляду на те, що студенти стаціонару 5 курсу (а заочної форми навчання — 6 курсу) переважно вже мають постійну журналістську практику (принаймні ті, хто впевнився у своєму професійному виборі). З огляду на це найбільш ефективною формою подачі матеріалу є лекція у формі бесіди, що дає змогу студентам пристосовувати свої теоретичні і практичні знання до вимог жанру журналістського розслідування. Також не можна не відзначити факт плідного поєднання бесіди з елементами дискусії, котра стає можливою через постановку проблемних питань, зокрема, при розгляді конкретних життєвих ситуацій, що дають інформаційний привід для початку журналістського розслідування, виборі оптимальних методів збору інформації чи на етапі вербального оформлення результатів дослідження.

У журналістикознавстві розрізняють журналістське розслідування як жанр і як метод. Як метод журналістське розслідування являє собою набір певних дій, що дозволяє зібрати необхідну інформацію [14:8], іншими словами, комплексне використання журналістських методів збору інформації (спостереження, роботи з документами, інтерв'ю, експерименту). Журналістське розслідування як жанр становить собою результати діяльності журналіста-розслідувача, оформлені у журналістський текст.

У межах розгляду методології журналістського розслідування головним завданням викладача вважаємо навчити студента мислити, зіставляти й аналізувати факти з метою виокремлення з комплексу проблем однієї, яка потребує журналістського висвітлення.

Першою сходинкою в опануванні студентами розслідувальної діяльності, на нашу думку, є вивчення чужого досвіду у цій галузі. З цієї метою доцільно використовувати такий традиційний вид навчальної роботи, як тематичний і загальний аналіз змісту журналістських розслідувальних, а також псевдорозслідувальних, т. зв. «замовних», матеріалів. Останні важливо вивчати не тільки в плані професійного досвіду, а й з точки зору медіаосвіти, коли студент виступає не тільки як колега, експерт, дослідник, але і як споживач медіапродукції. Під час аналізу звертається увага на соціальну значущість (резонансність) теми, джерела інформації (їх

авторитетність), логіку розгортання авторської думки (аргументованість), «слабкі місця» тексту з точки зору переконливості матеріалу.

Однією із форм ознайомлення з професійним досвідом колег є майстер-класи, які відбуваються під час зустрічей з відомими журналістами (на відділенні журналістики Харківського національного університету вони проходять у клубі «Журналіст»), зокрема і з тими, хто проводить журналістські розслідування. Як показує практика, такі зустрічі, хоча і не є майстер-класами в класичному розумінні, оскільки «майстер-клас потребує спеціальної підготовки, напруження творчих сил в педагогічному напрямі. Для видатного журналіста, який працює в щільному хронологічному графіку, знайти час для проведення (а ще більше — для продумування, методичної підготовки, збирання матеріалів) реального майстер-класу практично неможливо» [8:77–78], проте корисно для студентів з огляду на передачу тонкощів журналістської майстерності «з перших уст», адже практикуючий журналіст може поділитися такими нюансами журналістської діяльності, які в межах загального лекційного курсу можуть бути недостатньо артикульовані. Самостійному ж досягненню особливостей професійної комунікації в межах університетських занять покликані сприяти інноваційні освітні технології, широко застосовувані на практичних заняттях і семінарах. Адже вони є «універсальним інструментом сучасної журналістської освіти, творчим і здатним до саморозвитку, таким, що залучає студентів у процес навчальної комунікації з такою силою, з якою неможливо уявити собі класичну лекцію» [1].

Оскільки робота журналіста значною мірою передбачає спілкування з людьми з метою отримання інформації, для формування у студентів комунікативних навичок та умінь швидко орієнтуватися в робочих ситуаціях є доцільним використання рольових ігор. Скажімо, результативними є ігрові стратегії, спрямовані на розвиток навичок спілкування в комунікативних моделях «журналіст — джерело інформації», «журналіст — антигерой розслідування», «журналіст — державний службовець» тощо.

Метод моделювання практичних ситуацій дозволяє студенту випробувати свої професійні навички в епізодах, що містять у собі певну двозначність, несуть у собі проблему вибору і відповідальності за цей вибір. Як правило, це випадки, що лежать в морально-психологічній або етико-правовій площині. Зазвичай вони пов'язані з протиріччям між журналістським обов'язком висвітлення соціально значущої інформації й етичним ставленням до дійових осіб публікації, їхнім правом на приватність або ж вірогідними позовами про захист честі, гідно-

сті і ділової репутації. При розгляді таких ситуацій студенти можуть виконувати ролі журналіста-розслідувача, редактора, що вимагає швидкого результату чи, навпаки, без ентузіазму ставиться до розслідування (в силу різних причин — інформаційної політики видання, небажання псувати відносини із впливовими особами тощо), героя / антигероя публікації, юриста, що оцінює правові ризики журналіста / видання. Таким чином відпрацьовуються знання правової бази діяльності журналіста, його емоційна і психологічна стійкість, журналістська принципність.

Варто відзначити, що майже всі етапи освоєння навчального матеріалу позначені елементами дискусії, що робить можливим вільний обмін точками зору як між студентами і викладачем, так і всередині студентської групи.

На окрему увагу заслуговує така форма дискусії, як мозковий штурм, що служить для генерації ідей, а також розвиває вміння слухати та забезпечує відпрацювання навичок роботи в команді. Слід зазначити, що у межах навчального процесу, наприклад, коли група працює над спільним проектом розслідування, особливо на етапі висунування версій і формування робочої гіпотези (твердження, що треба довести чи заперечити розслідуванням), ця форма інтерактивного спілкування є досить плідною. Проте реальна професійна ситуація свідчить про те, що журналістика — фах, який, як і будь-яка інша творча спеціальність, активно сприяє розвитку виразно індивідуалістських рис особистості. До того ж розслідувальна діяльність вимагає дбайливого ставлення до інформації, особливо в плані її допублікаційного розголошення. Чим менше колег задіяно в справі, тим менша вірогідність витоку інформації, а отже, зростають шанси доведення розслідування до логічного завершення. Таким чином, у професійній діяльності командний метод стане у пригоді меншою мірою, ніж під час навчання.

Практичне творче завдання в рамках дисципліни «Журналістське розслідування» полягає у підготовці проекту журналістського розсліду-

вання, в процесі роботи над яким слід висвітлити такі позиції: інформаційний привід, джерела інформації (ступінь доступу до них), ризики / перешкоди на шляху розслідування, способи їх подолання, юридичний супровід дій журналіста-розслідувача. Від студентів вимагається виокремити проблему, оцінити бажаний / можливий резонанс від її висвітлення, знання правової бази (уміння працювати з документами, що регламентують діяльність об'єкта розслідування і самого журналіста).

Варто відзначити, що при підготовці практичного завдання студенти представляють як навчальні проекти розслідувань, так і вже здійснені під час своєї журналістської діяльності, серед яких є як уповні реалізовані, оприлюднені в ЗМІ як готовий медіапродукт, так і потенційні розслідування, що не здійснились через брак часу, інформаційну політику редакції тощо (у випадках, коли матеріал вийшов лише у форматі інформаційного сюжету, хоча мав потенціал для розслідування / глибшого дослідження ситуації).

Обговорення проектів проходить у формі дискусії, під час якої студенти мають змогу не тільки продемонструвати знання і навички, набуті в курсі, але й обмінятися практичним журналістським досвідом.

Професійна специфіка журналістської діяльності взагалі і розслідувальної зокрема вимагає аналітичного / творчого мислення, швидкої орієнтації у ситуації, помилки / прорахунки можуть мати наслідком судовий позов, а то й втрату ділової репутації. З огляду на це практичну підготовку майбутнього журналіста в стінах університету доцільно зосереджувати на відпрацюванні практичних комунікативних навичок, аналітико-прикладного мислення, лінгвістичного чуття. Оптимальним способом формування журналістської компетенції є інтерактивні форми навчання — рольові ігри, моделювання практичних ситуацій, проблемні дискусії, які дозволяють задіяти творчий потенціал студентів, активізувати їх аналітико-пошукові задатки.

Література

1. Александров Л. Г. Творческие «игровые» методики как инновации журналистского образования / Л. Г. Александров [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://journ.usu.ru/index.php/component/-content/article/401>
2. Безпалько О. Тренінг як інноваційна форма соціально-педагогічної роботи / О. Безпалько // Соціальна педагогіка: теорія і практика. — 2004. — № 1. — С. 22—24.
3. Василенко М. К. Підготовка репортерів до збирання фактажу методом «журналіст змінює професію» / М. К. Василенко // Наукові записки ГЖ КНУ — 2003. — Т. 12. — С. 27—29.
4. Кононенко І. Володимир Різун: основна проблема журналістики — відсутність корпоративної ідеї / І. Кононенко [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.day.kiev.ua/196215/>
5. Ли Д. Практика групового тренінга / Д. Ли. — СПб. : Питер, 2001. — 224 с.
6. Локоть Т. Елементи тренінгу як невід'ємна частина методики викладання радіожурналістики у вищих навчальних закладах / Т. Локоть // Творчі та організаційні особливості функціонування сучасного медіапростору. — Тернопіль ; Львів, 2008. — Т. 1. — С. 94—98.

7. Миронченко В. Я. Професійні тренінги майбутніх радіо журналістів / В. Я Миронченко. // Наукові записки ІЖ КНУ. — 2004. — Т. 15. — С. 23—28.
8. Михайлин І. Л. Журналістська освіта і наука: підручник / І. Л. Михайлин. — Суми : Університетська книга, 2009. — 336 с.
9. Мороз Л. Принцип організації та проведення тренінгу професійно-психологічного спрямування / Л. Мороз // Психологія і суспільство. — 2003. — № 3. — С. 133—140.
10. Поберезька Г. Г. Україна і Болонський процес — шлях розвитку освіти і науки : навч. посібник / Г. Г. Поберезька, К. О. Кольченко, Г. Ф. Нікуліна. — К. : Університет «Україна», 2005. — 88 с.
11. Сидоренко Н. М. Науковий і журналістський пошук — компоненти фахової освіти / Н. М. Сидоренко // Наукові записки ІЖ КНУ. — 2002. — Т. 7. — С. 28—29.
12. Тур К. Книга идей для преподавателей журналистики / К. Тур ; пер. со швед. В. Менжун. — М. : МедиаМир, 2006. — 164 с.
13. Уллмен Дж. Журналистские расследования : современные методы и техника / Дж. Уллмен [Электронный ресурс]. — Режим доступа : www.ca-oasis.info/analytic/&p=4&id=13
14. Шум Ю. Журналистское расследование / Ю Шум. — СПб. : СПбГУП, 2008. — 288 с.